

2	1. מבוא
4	2. סקירת ספרות
4	2.1 מגמות בהתפתחות המושג מעורבות הורים
6	2.2 הגדרת המונח "מעורבות הורים"
8	2.3 חוזר מנכ"ל – שיתוף או מעורבות הורים.
8	2.4 מודלים של מעורבות הורים
11	2.5 מעורבות הורים בישראל
13	2.6 התפתחות מעורבות הורים בחינוך הערבי
14	2.7 מעורבות הורים בחינוך הערבי
16	2.8 הישגים לימודיים
16	2.9 השפעת מעורבות הורים על הישגי תלמידים
18	3. שיטה
18	3.1 כלי המחקר :
18	3.2 השערות המחקר ודרכי מדידה
19	3.2 הליך
19	3.3 נבדקים
21	4. תוצאות
25	5. דיון
27	6. סיכום
28	7. ביבליוגרפיה
31	8. נספח- סקר מעורבות ההורים

1. מבוא

בשנים האחרונות הקשר בין מערכת החינוך והורי התלמידים ההולך ותופס יותר מקום הן בעולם והן בישראל. יותר ויותר הורים כפרטים או ארגונים עומדים על זכותם להשפיע על החינוך הילדים ולוקחים חלק ניכר בתהליך קבלת ההחלטות הנוגעות הן לגבי ילדיהם והן לגבי שאלות חינוכיות כלליות הנוגעות לחברה כולה. בספרות המחקרית ישנה הסכמה רחבה בין החוקרים לגבי החשיבות של מעורבות הורים בחינוך ילדיהם בית הספר ותרומתם לילדים. מעורבות הורית פעילה הוכחה שוב ושוב במחקרים שונים על ידי חוקרים מארצות שונות (Freeman, 2010 מתוך שכטמן ובושריאן, 2015). להורים ומורים אינטרס משותף לקידום הילדים בכל תחומים. הקשר הדוק הזה בא לידי ביטוי בגישה האקולוגית התפתחותית, אשר דנה ביחסי גומלין בין האדם המתפתח לסביבתו. היא מוצאת שניתן להבין את התפתחות הילד על רקע יחסי גומלין בינו לבין מעגלי הסביבה שלו. המעגל הקרוב ביותר לילד המשפיע ישירות על התפתחותו-זו הסביבה, הכוללת את המשפחה, המסגרת החינוכית, החברים (Bronfenbrenner, 1986). במחקרים חוקרים מתייחסים להשפעות הדדיות בין הבית למסגרת החינוכית ומתארים את התנסויות הילד בשתי מסגרות אלה כמשלימות (Shpancer, 2002). הם טוענים שאחריות לחינוך הילד מוטלת הן על ההורים והן על מערכת החינוך. ועל כן שני גופים המשמעותיים הללו צריכים לפעול בשיתוף פעולה לטובתו של התלמיד. המחקר של שכטמן מצביע על חשיבות השילוב ההשפעות של שני הגורמים הללו בתהליך הלמידה של הילד: ההורים ממוקדים באופן ספציפי בילדם שלהם, ומופקדים על רווחתו האישית, צמיחתו, התפתחותו ואושרו בהתאם ליכולותיו ותחומי העניין שלו, בעוד שהמוסד החינוכי מהווה מקור לידע מקצועי, ואחראי על העברת תכני הלימוד, וחשוב מכך, על הוראת תהליך הלימוד-על בית הספר ללמד את תלמידיו טכניקות ומיומנויות לימוד שונות, אשר יאפשרו לו להוסיף וללמוד תכני לימוד חדשים במהלך חייו (דיין, 2015).

מאז הקמת המדינה גם החברה הערבית בישראל עוברת תהליכים של שינוי, המתבטאים בעלייה ברמת החיים, בהרחבת ההשכלה, בהצטרפות נשים למעגל העבודה. שינויים אלה משתקפים גם בתחום החינוך, כגון מעורבות הורים בתהליך החינוכי של ילדיהם. חשוב שמערכת החינוך בישראל תהיה שוויונית, המעניקה לכל ילד המדינה ללא הבדל השתייכות ורקע תוך כדי

התאמה היבטים תרבותיים וחברתיים. לכן ראינו לנכון לבחון את השפעתו של מעורבות הורים להישגים של ילדים בחינוך היהודי וערבי ולהשוואתם.

עבודת סמינריון לדוגמא

2. סקירת ספרות

2.1 מגמות בהתפתחות המושג מעורבות הורים

הסוגיה של מעורבות הורים במסגרת החינוכית נדונה ונחקרת מאז קיומן של מסגרות חינוכיות. למעשה, חשיבות מעורבותם של ההורים הודגשה עוד על ידי הרב שמשון רפאל הירש (-1808 1888) כבר לפני מ-150 שנה: "אבוי היה לעתידם של בנינו אילו היו ההורים משלים את עצמם כי מחובתם לשלם שכר לימוד ובכך הם פוטרם עצמם מכל אחריות לגבי עתידם הרוחני והמוסרי של בניהם... אבויגם לבית הספר שאינו יודע את חלקו... בחינוך הילד ואשר אינו מסייע להורים במשימתם החינוכית..." (פרידמן ופישר, 2002, עמ' 35).

כדי להבין את התפתחות המונח יש להתייחס בהרחבה להתפתחות החינוך ומערכת החינוך במדינת ישראל. בימים שלפני הקמת המדינה ובימי העלייה הגדולה שלאחריה נתפס בית ההורים כמקור הפרעה לתהליך החינוכי של יצירת היהודי החדש. על פי האידיאולוגיה הציונית ייצג בית ההורים את העולם הגלותי ואת ערכיו המיושנים, ועל כן, כדי לצמצם את השפעתו, חשבו האידיאולוגים והמחנכים, כי בית הספר צריך להיות סוכן החינוך היחיד. לפיכך מעורבות של הורים במערכת החינוך ובבית הספר כלל לא הייתה רצויה ואף נתפסה כמקור רציני להפרעה (רובינשטיין, 2011). מדינת ישראל אימצה את התרבות המערבית, האירופאית כפי שהביאו אותה היהודים שהגיעו ממדינות אירופה ורצתה לבדל את עצמה ממדינות ערב שהקיפו אותה. בהתאם נדרשו עולי ארצות האסלאם לנטוש את תרבותם הישנה ולאמץ את התרבות ישראלית. התפיסה של נטישת תרבות העבר ואימוץ תרבות חדשה נקראת "תפיסת כור ההיתוך". ראש הממשלה דאז, דוד בן גוריון, שהיה תומך נלהב של תפיסה זו, אמר שיש להביא יהודים מכל העולם, לדאוג שיזנחו את תרבותם הגלותית ולסגל אותם ללשון אחת, תרבות אחת, אזרחות אחת נאמנות אחת וחוקים חדשים. כור ההיתוך יביא ליצירת אומה חדשה בעלת מאפיינים אחידים. על פי בן גוריון יש להנחיל לעולים את המורשת של היישוב- ציונות, חלוציות, אהבת הארץ וערכים מתוך התרבות המערבית המודרנית. הדרך להשגת מטרה זו הייתה באמצעות השירות הצבאי והחינוך. לשם השגת המטרות הללו אחד מרכיבי הפתרון היה הנחלת השפה העברית והנחלת מיומנויות למידה אחידות ללא קשר למוצא. ההתערבות ההורית נתפסה דווקא כמכשול להגשמת המטרה של "כור ההיתוך" (רובינשטיין, 2011). השקפה זו בלטה במיוחד בתנועה הקיבוצית, אשר "החינוך המשותף" שהקימה נועד במידה רבה לנטרל את

השפעתו של הבית על הילד. יותר מאוחר, בימי העלייה ההמונית של שנות החמישים, ראתה מערכת החינוך בהורים העולים את "דור המדבר" וילדיהם – "לוחות חלקים" שיש להטביע בהם את הערכים החדשים. הטענה הייתה כי מאחר שההורים אינם מסוגלים להיות גורם חיובי בחינוך ילדיהם, בשל משבר ההגירה שעברו, יש לנהל את בית הספר כאילו ההורים אינם קיימים (פרנקשטיין, 1997).

למרות זאת, כחלק מהתהליכים שעברו על מדינת ישראל במשך השנים המושג "מעורבות הורים" השתנה גם אצל אנשי המקצוע, גם במחקר וגם עקב השינויים שחלו בחברה הישראלית. בשנות ה-50 של מאה ה-20 התנהלות החינוכית נעשתה ממשד החינוך בירושלים והוכתבה למחוזות. ההורים נתפסו כגורם שמעכב את שילובם של ילדיהם בחברה הישראלית. התפיסה של רווחה באותה תקופה הייתה "בית ספר ללא הורים" (פרנקשטיין, 1997 מתוך פישר, 2010). עקב משבר ההגירה ההורים אינם מסוגלים לתרום לילדים בבית הספר ולא יכולים להיות שותפים לתהליכי חינוך. מצד ההורים הם ראו את בית הספר כגורם הסמכותי ומקצועי ונתנו כבוד למחנכים. בתחילת שנות ה-70 החל שינוי בחלוקת האחריות בין משרד החינוך בירושלים לפריפריה. בתקופה הזאת דובר על "קשר בין בית הספר לבין ההורים" (פרס ופסטרנק, 1993 מתוך פסטרנק, 2003). ההורים קיבלו זכות וחובה להשתתף בתהליך החינוכי של ילדיהם. בתחילת שנות ה-80 עם הקמת בית ספר קהילתיים התחילו לדבר על המושג "מעורבות הורים" לעומת התערבות. עתה רווחה הציעה שניתן לשפר ולהעמיק את העבודה החינוכית של בית הספר על ידי קשר ומגע עם הקהילה הסובבת אותו (פרידמן, 1990 מתוך פישר, 2010). מסוף שנות ה-90 אנו שומעים יותר את המושג "שיתוף ההורים והקהילה" (ורנסקי ושחורי, 1999 מתוך פישר, 2010). עם השנים סמכויות ממשרדי הממשלה הועברו לא רק אל המחוזות של משרד החינוך, אלא גם אל ההורים, המהווים חלק מהקהילה. השינויים בתפיסה באו לידי ביטוי גם במחקר. עד תחילת שנות ה-90 רמת מעורבות ההורים נחשבה על פי דפוסי מעורבות בעבודה בית ספר ונחלקה לנמוכה – כאשר ההורים לא היו שותפים פעילים אלא משקיפים פסיביים, בינונית – כאשר הורים סיפקו שירותים אך לא היו קשורים ישירות לתהליך החינוכי, וגבוהה – כאשר הורים נטלו חלק ממשי בתהליך החינוכי והיו שותפים בתהליכי קבלת החלטות של בית הספר. מעורבות הורים היה מושג המייצג את מערכת הקשרים בין ההורים לממסד החינוכי. מתחילת שנות ה-90 נעשה ניסיון לקשור בין מעורבות ההורים לבין הסיבות המביאות למעורבות זו (פרידמן ופישר, 2002). המושג "מעורבות הורים" התחיל לכלול פעולות שונות ומגוונות שמבצעים הורים או אנשים אחרים הקשורים בחיי ילדיהם עם הילדים. הכוונה הייתה לפעולות

שמבצעים הורים עם ילדיהם או עם צוות ביתה ספר למען שיפור הישגים לימודיים של ילדיהם. (Bauch, 2001). בעשורים האחרונים התרחשו שינויים חברתיים ותרבותיים שהגבירו את רצון ההורים לקחת חלק פעיל בתוך המערכת החינוכית. היום קיימת מודעות רבה יותר לחשיבות מעורבות ההורים והיא נחשבת לאחד הרכיבים המשמעותיים בבחינת איכות המסגרת החינוכית. הגישות האחרות (גישת המסגרת החינוכית וגישת המשפחה) מוגבלות שותפות כך שלמעשה צד אחד הוא בכיר, והוא זה שמכתיב את הדרך החינוכית, את ההתנהלות עם הילד ואת מערכת היחסים בין משפחתו ולבין המסגרת החינוכית בה הוא לומד. חלוקת האחריות בין משפחות הילדים לבין המדינה (מוסדות החינוך שלה) מעוגנת, בחלקה, בחקיקה ובחלקה האחר מושפעת משחקנים מרכזיים בשדה: ילדים, הורים, מחנכים, אנשי הממסד החינוכי וגופים ומוסדות שונים בחברה. (גריןבאום ופריד, 2011). סוגיית מעורבות ההורים התקדמה בארבעה הטיבטיים עיקריים: הגדרת המעורבות, תהליכים הכרוכים בה, הסיבות להיווצרותה, מדידת רמתה. (Alasuutari, 2010).

המונח "מעורבות הורים" בחינוך מהווה תהליך דינאמי המשתנה במשך השנים עם השינויים פוליטיים, חברתיים וכלכליים של מדינה. ההבנה והתפיסה של המונח ההולך הטופס את חשיבותו בשנים אחרונות הם נחשבים למשמעותיים בבחירת איכות המסגרת החינוכית.

2.2 הגדרת המונח "מעורבות הורים"

הספרות המקצועית מראה שלא קיימת הגדרה ברורה וחד משמעית למונח "מעורבות הורים". חוקרים ואנשי חינוך מקנים לו פרשנויות רבות ומשתמשים בקריטריונים שונים על מנת להגדיר את המושג "מעורבות הורים". במאמרים מדעיים וממפגשים עם אנשי מקצוע קיים שימוש במונחים שונים לתיאור יחסי משפחה- מסגרת חינוך: קשר, מעורבות, מעורבות לעומת התערבות, שותפות, שיתוף הפעולה, שילוב, השתתפות, העצמה ועוד (גריןבאום ופריד, 2011).

"הגיוון הרב של פעולות הקשורות למעורבות, התדירות שלהם, הרמות השונות שבהם הפעולות יכולות לבוא לידי ביטוי – כל הגורמים הללו משפיעות באופן ישיר או עקיף את המושג "מעורבות הורים" (Bauch, 1993). ההגדרה אף משתנה בהתאם לאוכלוסייה הנשאלת: מורים, הורים, תלמידים, רשויות מקומיות, קובעי מדיניות ומשרד החינוך. המורים רואים את מעורבות של ההורים בשתי רמות עיקריות: בבית או במסגרת החינוכית. המוקד ביתי כולל מעורבות של ההורים בביצוע מטלות בית ספריות, עידוד ותמיכה בפעילויות לימודיות שונות, יצירה סביבה

תומכת במצבי כישלון. (Britto & Brooks-Gunn, 2003 ; Fantuzzo, Tighe & Childs, 2000) ;
Yang & McMullen מתוך לבנדה, 2009). המוקד של מסגרת חינוכית כולל שלושה תחומים
ברורים: התחום הכספי, הכולל תשלומים לפעילויות, איסוף כספים ומתן תרומות; תחום
הארגוני, הכולל סיוע בהשגת ציוד, מתן הרצאות, ליווי טיולים, השתתפות באירועי בית הספר;
תחום פוליטי, המתייחס לשותפות בקביעת מדיניות בית הספר, קבלת מורים לעבודה. (Britto
& Brooks & Burchinal, Ramey, Reid & Nelson, 2000 ; Burchinal & Gunn, 2003 ;
Jaccard, 2000 מתוך לבנדה, 2009).

בדומה למורים, גם ההורים תופסים את מעורבותם בשתי רמות: רמת הכיתה ורמת בית הספר.
בתפיסה שלהם הם מבדילים בין מעורבות פעילה, שבאה לידי ביטוי בפעילות ממשית של ההורים
לבין מעורבות סבילה, שבה ההורים אינם פעילים אלא רק קוראים דפי מידע. לדעת החוקרים
קיימת היררכיה במעורבות (נוי, 1999). המחקרים של פרידמן ופישר (2003) קבעו שההורים
מצפים שבית הספר יגלה כבוד כלפיהם, יתמוך רגשית במשפחות בעת הצורך, יכיר את צרכיהם.
החוקרים שעסקו בבדיקת מנהלים של בתי הספר למונח "מעורבות הורים" קבעו שלמרות שרוב
המנהלים מסכימים שהמעורבות חשובה, הם אינם תמימי דעים בנוגע להגדרות שלו. עוד נמצא
כי חוסר הבהירות בהגדרת המושג מעכב את תמיכת המנהלים במעורבות. כמו כן החוקרים
שבדקו את אוכלוסיית ההורים לא מצאו קשר בין מנהיגותו או סגנון של ניהולו של המנהל ובין
רצונם של ההורים להיות מעורבים בבית הספר או מעורבותם בפועל (פישר, 1998).

על האופן שבו התלמידים רואים את המעורבות ההורים נכתב מעט מאוד. נמצא כי הילדים
רוצים שההורים יהיו מעורבים בלימודיהם אך ורק בעזרה ראשונה כגון עזרה בשיעורי בית,
ובעזרה הלא ישירה כגון השפעה על תכניות הלימודים הם אינם מעוניינים. בכל מקרה הילדים
מעדיפים העדפה ברורה מעורבות בתוך הבית על פני מעורבות בבית הספר (Lazar, Guttman &
Margalit, 2000 מתוך בר, 2004).

למרות השונות הרבה בהגדרות המונח "מעורבות הורים" קיימת הסכמה לגבי הפרדה בין
מעורבות של הורים במסגרת הפעילות החינוכית המתקיימת בבית הספר לבין מעורבות במסגרת
הפעילות בבית (Anderson & Manke, 2007 מתוך פרידמן ופישר, 2012). המעורבות הורים

במסגרות הללו נעה בין מעורבות פסיבית למעורבות אקטיבית והמשפיע על הילד כפרט ועל הבית הספר ככלל.

2.3 חוזר מנכ"ל – שיתוף או מעורבות הורים.

בחוזר מנכ"ל תשס"ב/4 (1 בדצמבר 2001) קובע משרד החינוך: "להורים אחריות על חינוך ילדיהם, ויש להם הזכות והחובה להיות שותפים בתהליך החינוכי המתרחש בבית הספר והמשפיע על חיי ילדיהם גם מחוצה לו." וגם "בין מורים להורים רצוי שיתקיים שיתוף פעולה המבוסס על אמון הדדי. הניסיון המעשי המצטבר, וכן גם הספרות המחקרית, מעידים על כך שקיימים יחסים טובים בין הורים לצוות החינוכי. מיד גישה ההורים היום יותר מודעים לתהליכים המתרחשים בבית הספר. מאידך גישה ההורים מושפעים ממנו ויכולים לתרום לאופיו של בית ספר. מכוון שחלק הניכר של החינוך מתרחש בבית הספר, ההורים כאפוטרופוסים החוקים של ילדיהם מבקשים להיות מעורבים בתהליך החינוכי. עם זאת הצוות החינוכי הוא אנשי המקצוע בתחום, ולכן האחריות לקידום הלימודי, חברתי ורגשי מוטלת עליהם. ההורים צריכים לכבד את האוטונומיה המקצועית של ההורים ולאפשר להם להפעיל שיקולי דעת מקצועיים ללא ההתערבות החיצונית. אך חשוב שתהיה תקשורת הדדי של כבוד בין הצוות להורים.

משרד החינוך מודע לחשיבות המעורבות ההורית, אך הוא מבקש להמנע מהתערבותם של ההורים. כלומר משרד החינוך רואה חשיבות במעורבות בכל הקורה בבית, אך אינו רואה בהורים שותפים לעבודה הפדגוגית בבית הספר.

2.4 מודלים של מעורבות הורים

קיימים מודלים רבים המשתמשים במושגים שונים לתיאור פרופילים של מעורבות הורים. ניתן לסווג את מעורבות ההורים בבית-הספר על פי רמת המעורבות של ההורים, מידת הפסיביות או האקטיביות של מעורבות ההורים. מאפ (2003, מתוך גרינבאום ופריד, 2011) הציע ארבעה סוגי מעורבות הורים מרכזיים:

א. נוכחות הורית: אסטרטגיות וגישות מסייעות להורים להרגיש רצויים במסגרת החינוכית.

ב. הורים כמשתתפים: מורים והורים ותיקים הופכים למנהיגים, מציעים למשפחות חדשות לקחת חלק בפעולות ספציפיות שיובילו למעורבות רבה יותר בהמשך ומעודדים אותם לעשות זאת.

ג. הורים כשותפים: מעודדים מעורבות ישירה של הורים בהוראה ובלמידה.

ד. הורים מועצמים: הורים פועלים בתפקידי מנהיגות, יוזמים ומפעילים פרויקטים בבית הספר.

פרידמן ופישר (2002) על סמך הממצאים של התיאוריה של יחסי גומלין בין בית הספר לבין ההורים, שלפיה רמת המעורבות של ההורים בבית הספר נוצרת על ידי שילוב הרמות השונות של ממדי ההזדהות והערות (1990) מוינו רמות ההזדהות והערות של ההורים לתשע קטגוריות (המתקבלות משילוב רמה נמוכה, בינונית וגבוהה בכל אחת מהן). הם סיווגו את דפוסי מעורבות ההורים לחמישה סוגים עיקריים, השונים זה מזה בעיקר במידת הפסיביות או האקטיביות של מעורבות ההורים:

1. הורים כצופים (חוסר מעורבות): על פי מודל זה תפקידי בית הספר ותפקידי ההורים מוגדרים היטב וידועים לשני הצדדים מראש. קיימת חלוקת תפקידים מוגדרת וכל צד אינו מתערב בתפקידו של הצד השני אלא מבצע את תפקידו הידועים לו בצורה הטובה ביותר. בהתאם לכך ההורים אינם נוטלים חלק פעיל בהתרחשויות שבבית-הספר, אלא צופים בהן מן הצד. על פי מודל זה קיים גבול מובחן בין הורים למורים. המורים מציגים בפני ההורים את תוצאות העבודה החינוכית של בית הספר כל תקופה ידועה, מדווחים על הישגי התלמידים ומדווחים על התנהגויות לא מקובלות. הם מוזמנים לאירועים, למסיבות ולפעילויות חינוכיות לעיטים כשותפים לצפייה ולעיטים כמופעלים באירוע עצמו. בכל מקרה ההורים מוזמנים לחוות יחד עם ילדיהם פעילות חברתית ולימודית.

2. הורים כיוזעים - הקשר הראשוני בין בית הספר לבית, בא לידי ביטוי בפעולות הידוע. הורים מקבלים מידע על המתרחש בבית הספר, על תהליכי השיתוף, על עבודות הוועדות, על קביעת המדיניות ותכנון הפעולות ועל התכנים הנלמדים.

3. הורים כמשאב - בדפוס זה, הורים מגיעים אל בית הספר ביוזמתם או בעקבות פנייה של מורה או בעל תפקיד אחר, מסייעים לבית הספר, תורמים מהידע המקצועי שלהם ומשקיעים מזמנם. שותפות זו מקדמת את העשייה החינוכית. מודל זה רואה את ההורים כמשאב, אשר בהכוונה

במסגרת מודל זה . ההורים מתבקשים לתרום משאבים חומריים ורוחניים לבית הספר כדי להרחיב את אפשרויות הפעולה והמגוון החינוכי המוצע לתלמידים. הבקשות לעזרה ולתרומה מגוונות בדרך כלל וכוללות אפיית עוגה לשבת, ארגון מסיבות, ליווי טיולים, וכדומה. למרות הגישה הגמישה כלפי ההורים הרי שמוקדי הכוח על פי מודל זה נותרים עדיין במלואם בידי בית הספר עצמו.

4. **הורים כלומדים ומלמדים -** מודל זה מרחיב את הגמישות הקיימת במודל הקודם, אולם גם מביא עימו גישה שונה כלפי ההורים. הנחת היסוד של המודל מתייחסת לעובדה שככל שההורים ילמדו באופן טוב יותר הם יהיו הורים טובים יותר לילדיהם ובכלל זה הכוונה היא גם להבנת מערכת החינוך, התפקיד החשוב שמבצעים המורים וגם יוכלו לסייע בצורה טובה לילדים וגם למורים בכל הנוגע לאימוץ ולהשגת מטרותיו של בית הספר עצמו. בית הספר הקהילתי מהווה משאב חינוכי, חברתי ופיזי בעבור הקהילה. זהו אחד המאפיינים של בית הספר הקהילתי. בדפוס שיתוף זה, מדובר בקיום ותכניות לימוד או בהעשרה היזומה, בדרך כלל, על ידי צוות בית הספר. ההורים הם הלקוחות הנהנים מהשירות ובעבורם מתבצעת הפעילות. לדוגמא חוגים, הרצאות, סדנאות.

5. **הורים שותפים בתכנון, בביצוע ובהערכה -** דפוס שיתוף זה מדבר על עשייה משותפת החל מהשלב הרעיוני. שיתוף הורים, מורים ותלמידים בתכנון, בקביעת מטרות הפעילות ובמדדים להערכתה, מסייע גם בהמשך לעשייה משותפת ולקבלת אחריות על הביצוע. לפיכך גישה זו מציעה דיאלוג מתמשך בין ההורים לבין בית הספר תוך כדי שהדיאלוג עצמו אינו ייצוגי או סמלי בלבד אלא למעשה מציב את ההורים בעמדה של צד בדיאלוג שיש לו את היכולת להשפיע ולהציע את דעתו בעניין. השיח הוא פתוח תוך כדי התייחסות של שני הצדדים באופן מלא לצד השני והכרה בתרומתו. הורים רשאים לגשת אל מורים ומנהלים בכל עניין, הם יכולים להיות מעורבים ולהשפיע, להביע את דעתם ולפעול למען שינוי ביחד עם אנשי החינוך. המודל נגזר מתוך השקפה חינוכית ליברלית ופדגוגיה ביקורתית ומבוסס על מודלים של תקשורת אפקטיבית ופתרון בעיות.

1. מחויבת בסיסית של משפחות לספק סביבת גידול נאותה לילדיהן ולתמוך בילדיהן כתלמידים.

2. מחויבות בית הספר לתקשורת עם ההורים

3. יצירת הזדמנויות להתנדבות הורים כולל סיוע המתנדבים בבית הספר

4. מעורבות הורים בביצוע מטלות הלמידה בבית

5. עידוד הורים לקחת חלק בתהליכי קבלת החלטות במסגרת החינוך, כולל פיתוח וייצוג מנהיגות הורים

6. רתימת הורים לשיתופי פעולה קהילתיים

התפיסה המליצת במודל הזה מעמידה במרכז את הרעיון שהמסגרת החינוכית אחראית לעירוב ההורים בתהליך החינוכי.

סמרקר, כהן- פוגל ולוי (2010, מתוך דיין 2015) הגדירו שני סוגים של מעורבות הורים: כאשר מסגרת החינוך היא היוזמת והמובילה וכאשר יש הדדיות יחסית בין שני הגורמים.

לפי המחקרים המשתמשים בשאלון המעורבות המשפחתית (Perry & Childs, 2004 מתוך מנדל-לוי, 2007) שני הממדים הבולטים ביותר של מעורבות הורית או משפחתית פעולה בבית עם הילד לעומת פעולות במסגרת הבית ספרית קשורים זה לזה. הורים העוזרים לילדיהם בבית נוטעים להיות ההורים הפעילים גם בבית הספר. מצב זה מקשה על הבחנה ברורה בין הסוגים השונים של מעורבות הורים.

בספרות המחקרית שכיחים מושגים שונים לתיאור מושג "מעורבות הורים". המשותף לכל הוא ההנחה ששיתוף הפעולה בין משפחות למסגרת החינוכית הוא רב- ממדי ויש לו פוטנציאל לסייע להישגים של הילדים.

2.5 מעורבות הורים בישראל

המציאות החברתית בישראל מעוררת בעיה מיוחדת במינה בתחום המעורבות הורים בתהליך החינוכי. עד הקמת המדינה נהגה בחינוך שיטת הזרמים. מעורבות ההורים בחינוך הייתה גבוהה מאוד, שכן החינוך בשיטת הזרמים היה חינוך אידיאולוגי והיווה תחרות בין הזרמים. עם הנהגת שיטת הלימוד האחידה ירדה באופן משמעותי מעורבות ההורים בחינוך. כמו כן היה מעמד

המורים גבוה בתקופה זו, עד כי ההורים לא העזו לעמוד מול המורים לא בשאלת שאלות, ולא בטענות ובדרישות כלפי המורים ובית הספר.

בשנות ה-50 הייתה עליה המונית שייצרה פער בולט בין מכלול הערכים של בית הספר לעומת הערכים המקובלים על כלל האוכלוסייה (וינקלר, 1997). בחלק הגדול של בתי הספר למורים היה רקע שונה מזה של התלמידים הלומדים בו. מורים יוצאי מדינות אירופה לימדו עולים מארצות אסיה ואפריקה. תקופה זו מאופיינת גם באמון בסיסי בין הורים למורים, סמכות הורית כלפי המורים ואי התערבות בתהליך הלימודי המתרחש בבית הספר.

בשנות ה-70 המאוחרות חל שינוי במערכת יחסים בין הורים לבית הספר. בעקבות הנהגת הרפורמה והאינטגרציה בחינוך מעורבות הורים החלה לגבור. הרפורמה הקימה מתנגדים רבים בקרב ההורים אשר לחמו בה בזירות שונות, בבית הספר, במשרד החינוך ואף בבית המשפט. "כתוצאה מכך חל שינוי לטובה ביחסי בית הספר הורים. כחלק מתהליכי הביזור הוקמו גם בתי ספר ייחודיים כגון בתי ספר לטבע ולאמנויות ואלה, מעצם הקמתם כמוסדות החינוך על – אזורים שההורים והתלמידים בוחרים ללמוד בהם, הביאו ליצירת קשר בין בית הספר לבית ההורים" (פישר, 2010). כמו כן העלייה שהתרחשה בתקופה זו מארצות מערב אירופה וארה"ב תרמה להגברת מעורבות הורים (האוכלוסיות הללו היו מודעים למעורבות הורים בחינוך והמודעות הזאת זרזה גם הורים אחרים להגביר את מעורבותם).

"בשנות השמונים נוצר אפוא תיזמון נכון של תחילתו של תהליך קשה וממושך של שיתוף פעולה בין בית הספר להורים. שני הצדדים נדרשים לחפש דרכים לעבודה משותפת תוך למידה של הנושא על בשרם" (וינקלר, 1997). תהליכי הדמוקרטיזציה בארץ בשנות השמונים הביאו גם הם לתחושה בקרב הורים כי זכותם להשפיע על חינוך ילדיהם. מצד השני התרחבות של תכניות לימוד והגדלת ההיצע לתוכניות לימוד בבית ספר דרשו מההורים סיוע לבחור את מגמת הלימוד שתשפיע על העתיד של ילדיהם. מכך הלכה וגברה המודעות של הורים לצורך חשיבותם להיות מעורבים בתהליך החינוכי.

באמצע שנות ה-90 נשמע לראשונה המושג "שיתוף הורים" (גולדברג, 1996 מתוך פישר 2010). שינוי המושג נבע מתמורות שחלו בחברה המערבית ככל ובחברה הישראלית בפרט. עם המעבר לבחירות אישיות הממשלה ניתנה לאזרחים עוצמה וכוח גדולים מאוד, ובעקבותיהם הלכה וגדלה מעורבותם של ההורים בנושאים של חינוך. נוסף על תמורות הפוליטיות יוצרו שתי סיבות נוספות למעורבות: רמות ההשכלה גבוהות יותר של ההורים וניסיון שלהם עצמם במערכת

החינוך. הם הרגישו כי מבינים בחינוך ועל כך זכותם להביע את דעתם, לדרוש ולהתערב בחינוך הילדים.

מסוף שנות התשעים עד סוף העשור הראשון של המאה ה-21 אנו שומעים יותר את המושג "שיתוף ההורים והקהילה". יום יש לשלטון המקומי עוצמה וסמכות שלא היו לו בעבר. כמו כן ניכר מספר גורמים נוספים, אשר תרמו לגידול המעורבות בחינוך. מציינת וינקלר (1997) תורמת להגברת מעורבות ההורים גם התקשורת אשר מגבירה את המודעות לחשיבות מעורבות הורים וכך גם ההכרה של החברה בחשיבות החינוך להצלחה בחיים הבוגרים ובפיתוח קריירה. הגברה של התחרותיות בהישגיות בקרב התלמידים וההורים, וככל שחדרה בקרב ההורים ההכרה שהחינוך הוא המפתח להצלחה בחיים המודרניים, כך גברה מעורבותם בחינוך. גם הגידול בשעות הפנאי העומדים לרשות ההורים, וכן הגידול במשאבים העומדים לרשותם והנכונות להשקיע משאבים אלה בחינוך הניעו את ההורים להתערב בנעשה בבתי הספר של ילדיהם. הגברת האוטונומיה של בתי הספר והתפשטות תופעת הביזור בחינוך קירבו את ההורים לבית הספר ותרמו למעורבותם. כמו כן גברה ההכרה בחשיבות החינוך כגורם של מוביליות ויוקרה תעסוקתית וחברתית, וההורים לא רצו לעמוד מהצד ולא לקחת חלק בחינוך הבנים.

מעורבות הורים הינה נושא אשר מעסיק בשנים האחרונות מנהלי בתי ספר רבים בארץ אשר מבוססים על רעיון שיתוף ההורים בבתי הספר. התפתחות המעורבות של ההורים עברה שינוי דרמטי, אולם למרות ההתפתחות הרבה בדרגת המעורבות של ההורים היא עדיין רחוקה משיאה, והשפעתה עדיין לא מורגשת בתהליך החינוכי ובקביעת מדיניות של בית הספר.

2.6 התפתחות מעורבות הורים בחינוך הערבי

החברה הערבית מתוקף ההיסטוריה שלה נתפסה כחברה כפרית, מסורתית ושמרנית. במהלך השנים החברה הערבית בישראל עברה בהתפתחותה שלבים רבים ולא קלים. בסוף שנות ה-40 האוכלוסייה הערבית הכפרית המסורתית התנהלה לפי מנהיגות הדתית שהכתיבה לה את הטון התרבותי-חינוכי. המבנה הפטריארכלי של המשפחה המסורתית, החינוך לכבוד לאנשים משכילים תרם לכך שהמורים זכו להערכה רבה ומעמדתם נתפס כגבוה. השינויים הסוציו-אקונומיים בחברה הערבית, התחקות לחברה היהודית גרמו למשבר מנהיגות הקלסית ומסורתית של החברה. כתוצאה מכך החלו להופיע תופעות שלא אופיינו בעבר את החברה

הערבית, כמו התערערות המבנה ההיררכי של המשפחה הגרעינית וקהילה כולה (זחאלקה, 2007). בעקבות השינויים השתנו גם המעמד, הסמכות המסורתית והפורמלית של המורה וגם אימון בין המורים ומנהלים לבין ההורים, בייחוד אצל ההורים הצעירים.

השלב הבאה בתהליך התפתחות של החינוך במגזר הערבי נפתח עם ההתבגרות של הדור הצעיר שלמד בבית הספר והפך להיות הורים. הדור הזה גדל בתנאים סוציו-אקונומיים יותר טובים והיה ברובו ביקורתי מאוד כלפי מערכת החינוך. הצוות החינוכי התקשה להבין ולקלוט את הצורך הגובר של ההורים להתחבר לתהליך החינוכי המתרחש בבית הספר.

השלב השלישי והעכשווי בדורות נמצא במצב שישראל מנסה לגשר על הפערים בין החברה היהודית מול החברה הערבית. היא נעזרת בחינוך כדי להגיע לצמצום הפערים הכלליים. הדבר בא לידי ביטוי בגידול של מספר הסטודנטים הלומדים באוניברסיטאות ומכללות אקדמאיות (זחאלקה, 2007). כתוצאה מכך התרחשה תחלופה והתחדשות בהנהגות החינוכית של בית הספר, צוות החינוכי ומשפחה. הנהגות החינוכית במגזר הערבי הפך להיות פתוח למעורבות הורים ושותפות הקהילה. יש לציין כי יחד עם בעיה מובהקת של סמכות הורים ומנהלים של בתי הספר עדיין קיים כבוד כלפי המורה ומחנך וסמכותו התרבותית לא נעלם בהשוואה למצב במגזר היהודי. זה בא לידי ביטוי בפניה למורה לא בשם הפרטי, אלא בהוספת המילה "מורה", חוצפה כלפי מורה.

המבנה הסוציו-אקונומי של החברה הערבית עבר ועדיין עוברת שינויים בתהליכים חברתיים, כלכליים ופוליטיים: מהתפיסה המסורתית והשמרנית להתפתחות ודמוקרטיזציה של החברה הערבית. אך כ כתוצאה מכך המעורבות ממגזר הערבי נמצא מחד גיסא במצב של פגיע בגישה מסורתית והשמרנית, ומאידך גיסא ההורים יותר שותפים ומעורבים בתהליך החינוכי המתרחש במערכת החינוך.

2.7 מעורבות הורים בחינוך הערבי

האסלאם מעודד שיתוף פעולה בין שני ההורים בחינוך הילד, אפילו במקרה של גירושין.

חינוך ילדים, לפי האסלאם, נחשב לאחד היסודות החשובים ביותר לבניית חברה מתוקנת ונאורה, הוא הבסיסה האיתן להכנתו של הדור צעיר כדי לתפוס את מקומו ההולם בחברה כך שיוכל להתמודד עם האתגרים העתידיים (סאלאד, 2012).

להלן שתי הגדרות לחינוך הורים בחברה ערבית אסלאמית:

1. התייחסות ההורים היומיומית, העמדות וההתנהגויות שלהם כלפי הילדים.

2. תהליך סוציאליזציה של הילד וחינוכו מאז היוולדו ועד לבגרותו.

מוסכמת על כולנו חשיבות שיתוף הפעולה בין ביה"ס להורים. ההורים הם השותפים האמתיים של ביה"ס.

חשיבות שיתוף ההורים בנעשה בביה"ס נובעת מהסיבות הבאות:

1. נוכחות הורים בביה"ס משפרת את המוטיבציה של התלמידים, מעלה את הדימוי העצמי

שלהם, ומביאה להפחתה בבעיות המשמעת וההיעדרויות של התלמידים.

2. כאשר הורים באים יותר לביה"ס, ונעשים שותפים לתהליך החינוכי, זה מביא להעשרת

עולמם של הילדים, ולשיפור התקשורת הבין אישית עם ההורים.

3. המפגשים עם ההורים הופכים את ביה"ס למקום תוסס, שוקק חיים ועשיר באפשרויות

וקשור לחיים הממשיים.

4. תרומת ההורים לביה"ס מביאה להם סיפוק ומאפשרת את מימוש הכישרונות שלהם.

5. המפגש תורם למורים בתחום הסיוע הפיזי בתחומים רבים כמו איסוף כספים, ארגון

פעילויות, שיפוצים, בדק-בית, השלמת ציוד, וליווי טיולים.

6. ההורים יכולים לסייע לביה"ס בהידוק הקשרים עם הרשות ועם מוסדות קהילתיים

אחרים.

7. השיתוף בין הורים למורים מסייע בשיפור האקלים החינוכי והאווירה, ומביא למורים

תמיכה רגשית שמונעת שחיקה.

למרות מודעות של ההורים לחשיבות רכישת ההשכלה אצל ילדיהם, מידת המעורבות

במיוחד של האבות בחיי בית הספר ערבי היא מועטה ביותר (אבו-עסבה, 1997). לכך כמה סיבות.

הסיבה הראשונה נובעת מכך שבית הספר ערבי נחשב לשמרני מאוד והשמרנות משפיע על מידת

נכונותו של בית הספר להיפתח בפני הקהילה וההורים, ומכאן גם על רמה נמוכה ביותר של

מעורבות ההורים בחיי ילדיהם בבית הספר. סיבה שנייה מתבטאת בכך שלפי תפיסתם של האבות האחראיות של בעורבות הורים היא על האימהות, והם מבקרות את בתי הספר רק במקרה הצורך. הסיבה נוספת היא חוסר פתיחות מצד מנהלי בתי הספר לשתף את ההורים בתהליך החינוכי.

2.8 הישגים לימודיים

קיים פער בין החינוך היהודי והחינוך הערבי במדינת ישראל בהישגי התלמידים. הישגי התלמידים נמדדים בעזרת נתונים על הבנת הנקרא, שיעור התלמידים הזכאים לתעודת בגרות, איכות תעודת הבגרות (מבחינת הדרישות של המוסדות להשכלה גבוהה), כמות התלמידים המגיעים לכיתה י"ב בלי לנשור מהלימודים, ומצב החינוך המיוחד.

הפער בהישגים הלימודיים בין התלמידים הערבים והיהודים הומחש בתוצאות מבחן ה-PISA האחרון (2002). על-פי תוצאות המבחן, הישגי התלמידים הערבים הורידו את ישראל למקום ה-31 במתמטיקה, למקום 30 בקריאה ולמקום 33 במדעים מתוך 42 מדינות שנבדקו. הישגי התלמידים היהודים בלבד היו מביאים את ישראל למקום ה-12 שגם כן אינו נחשב גבוה (מי - עמי, 2003).

2.9 השפעת מעורבות הורים על הישגי תלמידים

קיימים מספר מניעים להתערבות הורית בבית הספר. ובשנים האחרונות אף ישנה הבנה הולכת וגוברת במערכת החינוך כי הרחבת מעורבות ההורית מסייעת לבתי הספר להתמודד עם מספר תופעות בהצלחה, ובעיקר עם תופעות שבית הספר ומערכת החינוך מתקשים לנהל בהצלחה בעצמם, כמו למשל אלימות, מקורות תקציב לפעילות חוץ בית ספרית וכדומה (עמית, 2005). אחת ההצדקות למעורבות הורים נוגעת לשיפור הישגי התלמידים כתוצאה ממעורבות הורים גוברת. מחקרים רבים הוכיחו שקיים קשר חיובי בין מעורבות ההורים וההישגים הלימודיים של ילדיהם (Hickman, Greenwood, & Miller, 1995) בהתאם לכך ניתן להבין מדוע מעורבות הורית היא רצויה ואף אמנם זכותם של ההורים למעורבות בחינוך ילדיהם מעוגנת בחוק. למרות זאת, רמת המעורבות של הורים שבתי הספר מתירים שונה מבית ספר אחד למשנהו ואינה בהכרח משקפת את לשון החוק. מעבר לכך לא כל מעורבות הורית אכן מובילה לתוצאות

הרצויות הן מבחינת התלמיד עצמו והן מבחינת כלל המערכת הלוקחת בחשבון כמובן גם את המורים והמנהלים כשותפים בתהליך זה. המחקר בשאלת הקשר בין מעורבות הורים לבין הישגי תלמידים בגיל ההתבגרות מורה כי קיים קשר חיובי בין מעורבות הורים להישגי תלמידים (פרידמן ו2009, 7). אך בספרות המחקרית בתחום זה שואלת שאלה איזה סוג של מעורבות הורים המשפיע ביותר על הישגים של ילדים? המחקר של וסתת סטודיו (2001 מתוך בר, 2006) שהשוואה בין בתי ספר יסודיים שעודדו ויוזמו הזדמנויות למעורבות הורים לבין בתי ספר שלא מעודדו מעורבות הורית להישגי התלמידים במתמטיקה ובמיומנויות קריאה מצאה שאיכות המסגרת החינוכית קשורה להשיגם של התלמידים. במחקר של 2 שנערך במהלך שלוש שנים בבי"ס צבאי נמצא כי מחויבות משותפת של הורים ומחנכים תרמה להישגים גבוהים של ילדים בוגרים ולצמצום פערים באוכלוסייה האמריקאית. מהמחקרים עולים שני מודלים של מנגנוני ההשפעה של מעורבות הורים: מודל של פיתוח מיומנויות ומודל של פיתוח מוטיבציה (מנדל – לוי, 2007). לפי המודלים של פיתוח מיומנויות מעורבות הורים משפרת את הישגים של ילדיהם בזכות המיומנויות שהיא מעניקה להם, כמו מיומנויות קוגניטיביות, יכולת רכישה שפה, מודעות פונולוגית, מיומנויות מטא-קוגניטיביות, ניטור וויסות תהליך הלמידה. מעורבות הורים על פי המודל השנייה- מודל של פיתוח המוטיבציה משפרת את הישגי הילדים מכוון שהיא מעניקה להם מוטיבציה מסוגים שונים, כגון תחושת שליטה בביצוע, סיבות פנימיות לרצות ללמוד. ההורים בעצם מדגישים לילדים את ערכו של בית הספר ומעודדים את המחויבות והשתתפותם בבית הספר. המוטיבציה שמתפתחת בעקבות מעורבות הורים יכולה לסייע לילדים לפתח את מאמונותיהם, למשל הילדים שנהנים מקריאה יכולים לשפר את מיומנויות הקראה שלהם. מעורבות הורים כאווירה ביתית תומכת נמצאה כמרכיב חשוב יותר מאשר גורמים אחרים, כמו מעמד סוציו-אקונומי, רמת אקדמאית של הורים או רקע תרבותי. השפעת מעורבות מסוג זה של אווירה תומכת מביאה להישגים לימודיים גבוהים יותר אף מעל הממוצע ולהתנהגות טובה יותר (מנדל-לוי, 2007).

ההורים המעורבים בחיי בית הספר יכולים לסייע לילדים להכיר טוב יותר את המשימות הבית ספריות ולהוביל אותם לתפיסה של עצמם ככשירים בתחום הלימודים.

שאלת המחקר של העבודה הנוכחית היא האם קיים הבדל בין השפעתו של מעורבות הורים להישגים של הילדים החינוך הערבי וחינוך היהודי.

3.1 כלי המחקר:

השאלון כלל 4 חלקים. החלק הראשון הכיל 3 שאלות אשר בדקו מעורבות הורים באופן כללי (בבית ספר, בכיתה ובקהילה). נבדקים התבקשו למלא על גבי סולם ליקרט שהכיל 5 כאשר רמה 1 היא הנמוכה ביותר ורמה 5 היא הגבוהה ביותר.

החלק השני כלל 49 שאלות שהתייחסו לרמות מעורבות ספציפיות בתחומים שונים כגון ביקורים בבית הספר, סיוע בהכנת שיעורים וכדומה. נבדקים התבקשו לדרג את רמת המעורבות שלהם על גבי סולם ליקרט שנע בין 1 (הכלל לא) ועד ל-5 (תמיד). לגבי כל אחד מהנבדקים חושב עבורו ממוצע של תשובותיו ב-49 שאלות כדי לחשב רמה כוללת של מעורבות הורית. ככל שהציון היה גבוה יותר המעורבות ההורית היא גבוהה יותר.

החלק השלישי כלל התייחסות להישגי התלמיד. ההורים ביקשו לדרג את הישגיו של התלמיד על גבי 6 מקצועות שכללו חשבון, אנגלית, עברית, היסטוריה, מדע ותנ"ך. חושב ממוצע תשובות לכל תלמיד בהתאם לתשובות הוריו. ככל שממוצע זה גבוה יותר הורי התלמיד דירגו אותו כבעל הישגים גבוהים יותר. בנוסף ההורים התבקשו להגידר את הצלחת ילדם באופן כללי על סולם ליקרט שנע בין 1 (תלמיד חלש מאוד) ועד ל-5 (תלמיד מצטיין).

החלק הרביעי כלל נתוני רקע לגבי ההורים כמו מין, השכלה מקצוע וכדומה. השאלון המלא מופיע בנספח.

3.2 השערות המחקר ודרכי מדידה

קיים קשר בין מעורבות ההורים לבין הישגי התלמיד- השערת זו תיבדק באמצעות רגרסיה לינארית

קיימים הבדלים במידת המעורבות של הורים ערבים מול הורים יהודים- השערה זו תיבדק באמצעות מבחני T לבחינת הבדלים בין קבוצות.

קיימים הבדל בהשפעת המעורבות של הורים ערבים מול יהודים על הישגי התלמידים- השערה זו תיבדק באמצעות מבחני T לבחינת הבדלים בין קבוצות.

3.2 הליך

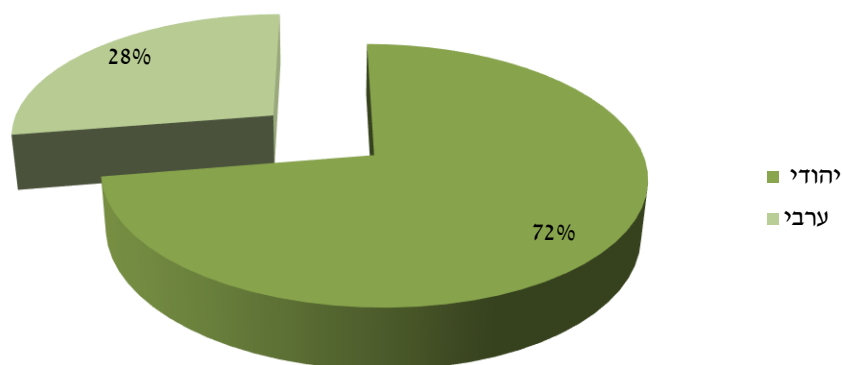
השאלון הועבר לנבדקים באמצעות המיל והם ענו ומילאו אותו בחזרה.

3.3 נבדקים

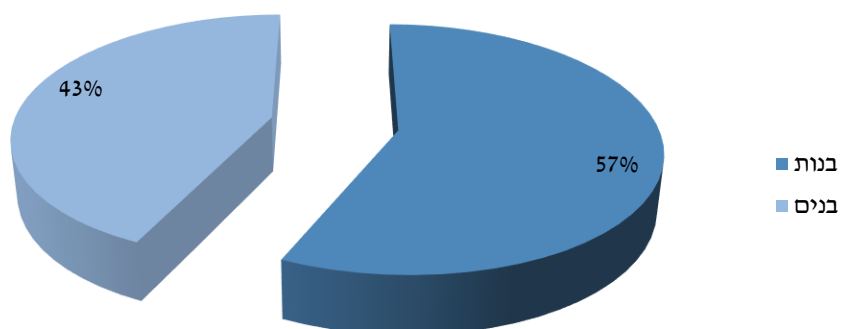
תלמידים

במחקר השתתפו בסך הכל 58 נבדקים. 42 יהודים ו-16 ערבים. 33 מהם בנות ו-25 בנים. 12 היו במצב כלכלי מצוין, 26 במצב טוב מאוד ו-19 במצב בינוני. גיל הנבדקים נע בין 6 ל-18 עם ממוצע של 11.65 וסטיות תקן של 3.69. שלושת הגרפים הבאים מציגים את התפלגות הנבדקים באחוזים בהקשר לדת, מין ומצב כלכלי.

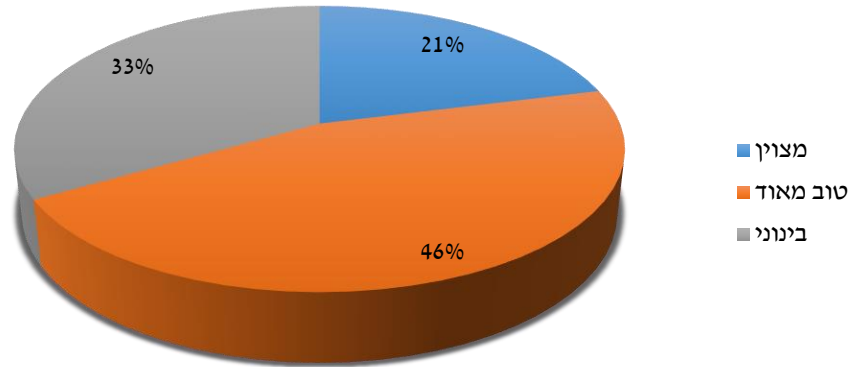
התפלגות נבדקים לפי דת הנבדק

התפלגות נבדקים לפי מין

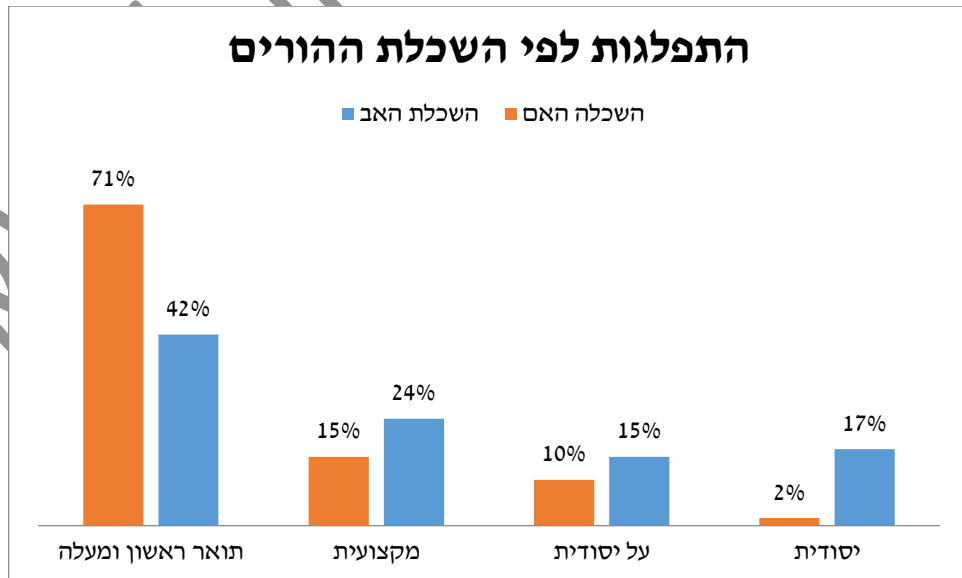

התפלגות נבדקים לפי מצב כלכלי

מבחינת ההורה המשיב, גיל ההורים נע בין 30 ל-50 עם ממוצע של 41.58 וסטיית תקן של 7.73. מתוך האבות שענו על השאלות 10 היו בעלות השכלה יסודית, 9 על יסודית, 14 מקצועית ו-25 תואר ראשון. מבחינת השכלת האם 1 היתה בעלת השכלה יסודית, 6 על יסודית, 9 מקצועית ו-42 תואר ראשון. הגרף הבא מציג את השכלת ההורים באחוזים.

התפלגות לפי השכלת ההורים

4. תוצאות

השערת המחקר הראשונה- קיים קשר בין מעורבות ההורים לבין הישגי התלמיד.

כדי לבדוק את ההשערה הזו ביצעתי מספר רגרסיות.

ברגרסיה הראשונה המשתנה התלוי היה ממוצע הציונים (Y) והמשתנה הבלתי תלוי היה מידת המעורבות הכוללת הממוצעת של ההורים (שחושבה לפי ממוצע שאלות של החלק השני) (X). הרגרסיה שיצאה היא: $Y=3.3+2.8*X$. כלומר הרגרסיה הראתה קשר חיובי כפי ששיערנו אבל הרגרסיה לא יצאה מובהקת (P=0.13) כלומר הרגרסיה לא מובהקת מבחינה סטטיסטית ולכן לא ניתן לתמוך בקשר שבין ממוצע ציונים לבין מעורבות הורים.

נבחנה רגרסיה שנייה שבה המשתנה התלוי היה ממוצע הציונים (Y) והמשתנה הבלתי תלוי היה השאלה שבחנה את מידת התכיפות שחורה מגיע לבית הספר (שאלה 1 בחלק הראשון של השאלון). הרגרסיה שיצאה היא: $Y=4.37-0.04*X$, הקשר שיצא הוא שלילי, הפוך ממה שציפינו. אבל הרגרסיה לא יצאה מובהקת (P=0.62) כלומר הרגרסיה לא מובהקת מבחינה סטטיסטית ולכן לא ניתן לתמוך בקשר שבין ממוצע ציונים לבין מעורבות הורים.

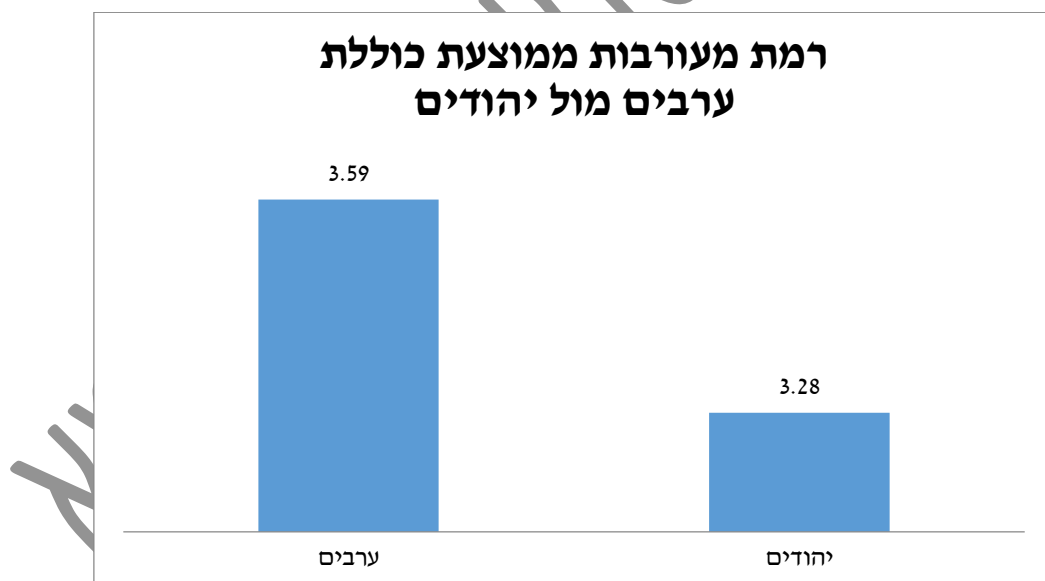
נבחנה רגרסיה שלישית שבה המשתנה התלוי היה ממוצע הציונים (Y) והמשתנה הבלתי תלוי היה השאלה שבחנה את מידת המעורבות של ההורה בבית הספר (שאלה 2 בחלק הראשון של השאלון). הרגרסיה שיצאה היא: $Y=3.86+0.11*X$, כלומר הרגרסיה הראתה קשר חיובי כפי ששיערנו אבל הרגרסיה לא יצאה מובהקת (P=0.21) כלומר הרגרסיה לא מובהקת מבחינה סטטיסטית ולכן לא ניתן לתמוך בקשר שבין ממוצע ציונים לבין מעורבות הורים.

נבחנה רגרסיה רביעית שבה המשתנה התלוי היה ממוצע הציונים (Y) והמשתנה הבלתי תלוי היה השאלה שבחנה את מידת המעורבות של ההורה בקהילה (שאלה 3 בחלק הראשון של השאלון). הרגרסיה שיצאה היא: $Y=4.27-0.009*X$, הקשר שיצא הוא שלילי, הפוך ממה שציפינו. אבל הרגרסיה לא יצאה מובהקת (P=0.92) כלומר הרגרסיה לא מובהקת מבחינה סטטיסטית ולכן לא ניתן לתמוך בקשר שבין ממוצע ציונים לבין מעורבות הורים.

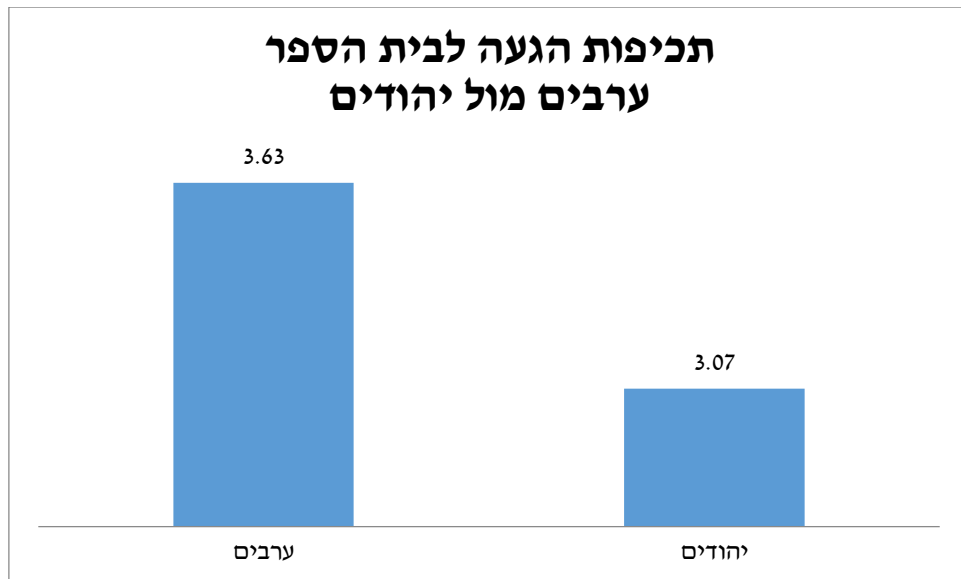
לסיכום לא הצלחנו לתמוך בהשערה כי קיים קשר חיובי בין מעורבות הורים לבין הישגי התלמידים.

ההשערה השנייה שנבחנה היא שקיימים הבדלים במידת המעורבות של הורים ערבים מול הורים יהודים. השערה זו נבחנה באמצעות מבחני T להשוואה בין קבוצות. נבחנו ההבדלים בין הורים יהודים לערבים בארבעה משתנים שמדדו מעורבות. ברמת מעורבות ממוצעת כללית, בשאלה שבחנה את מידת התכיפות שהורה מגיע לבית הספר (שאלה 1 בחלק הראשון של השאלון). השאלה שבחנה את מידת המעורבות של ההורה בבית הספר (שאלה 2 בחלק הראשון של השאלון), ובשאלה שבחנה את מידת המעורבות של ההורה בקהילה (שאלה 3 בחלק הראשון של השאלון).

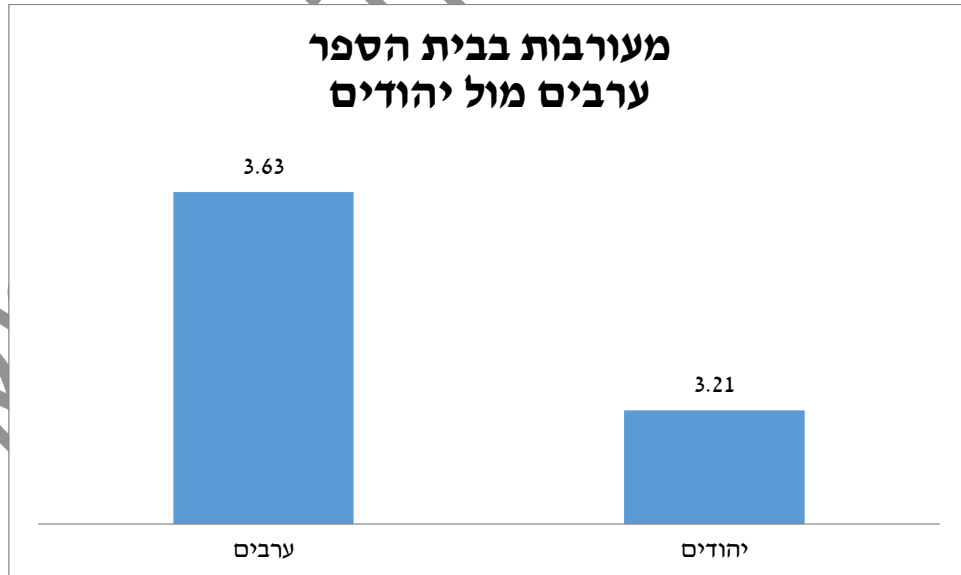
לגבי רמת מעורבות כוללת ממוצעת נמצאו הבדלים בין הורים ערבים ליהודים. באופן כללי הורים ערבים היו יותר מעורבים (ממוצע של 3.6) בהשוואה להורים יהודים (ממוצע של 3.3). הבדלים אלו היו מובהקים ($P < 0.05$).

לגבי מידת התכיפות של הגעה לבית הספר נמצאו הבדלים בין הורים ערבים ליהודים. באופן כללי הורים ערבים הגיעו יותר להית הספר (ממוצע של 3.63) בהשוואה להורים יהודים (ממוצע של 3.07). הבדלים אלו היו מובהקים (מובהקות גבולית) ($P = 0.054$).

לגבי מידת המעורבות בבית הספר נמצאו הבדלים בין הורים ערבים ליהודים. באופן כללי הורים ערבים היו יותר מעורבים (ממוצע של 3.63) בהשוואה להורים יהודים (ממוצע של 3.21). אולם הבדלים אלו לא היו מובהקים ($P=0.054$).

לגבי מידת המעורבות בקהילה נמצאו הבדלים בין הורים ערבים ליהודים. באופן כללי הורים ערבים היו מעורבים יותר בקהילה (ממוצע של 3.25) בהשוואה להורים יהודים (ממוצע של 2.69). הבדלים אלו היו מובהקים ($P<0.05$).

ההשערה השנייה נתמכה קיימים הבדלים ברמת המעורבות של יהודים מול ערבים, במרבית המדדים נמצא כי הורים ערבים היו יותר מעורבים בהשוואה להורים יהודים.

ההשערה השלישית הייתה כי קיימים הבדל בהשפעת המעורבות של הורים ערבים מול יהודים על הישגי התלמידים- השערה זו תיבדק באמצעות מבחני T לבחינת הבדלים בין קבוצות. השערה זו לא נבדקה לאור התוצאות של ההשערה הראשונה. בהשערה הראשונה לא נמצאו הבדלים בין מעורבות לבין הישגי תלמידים ולכן אם לא קיימת השפעה אין מה לבדוק השפעה בתתי קבוצות של ערבים מול יהודים.

עבודת סמינריון לדוגמא

העבודה הנוכחית עסקה במעורבות הורים בבית הספר. מטרת המחקר הייתה לבדוק מעורבות הורים בחינוך היהודי וחינוך הערבי ואת השפעתם להישגים של הילדים.

בספרות המחקרית יש הסכמה רחבה לגבי החשיבות של מעורבות ההורים בחינוך ילדיהם בבית הספר ותרומתה לילדים, להורים ולבית הספר (פרידמן ופישר, 2009; Hickman, Greenwood, & Miller, 1995). ממצאי מחקרים מעילים כי חשוב לשלב את ההורים בעשייה הבית ספרית, לבקש את עזרתם ולהגביר את מעורבותם בבית הספר. קשר בין בית הספר ובית הורים הוא קשר הדדי ומתמקד בתרומתם הייחודית של ההורים מצד אחד ותרומת בית הספר מצד שני לתהליך החינוכי של הילד. אך יחד עם זאת המוסד החינוכי חייב לשמור על הקפדה של הגדרות וגבולות ברורות של מעורבות הורים בתהליך הלמידה (עמית 2005).

תרומתם של מעורבות הורים להישגים של ילדים היא חיונית בחינוך ילדיהם ומתבססת על מחקרים רבים. כדי לשפר את ההישגים של התלמידים צריך לקחת בחשבון את הגורמים המשפיעים על מאפייני התקשורת: סגנון הניהול של מנהל בית ספר, תהליכי ההוראה והלמידה בבית הספר, מבנה ארגוני, הרכב כיתה והמניעים הפסיכולוגיים של התלמידים. אחד הגורמים החשובים ביותר הם צוות החינוכי וההורים. היחסים בין הורים למערכת החינוך השתנו במהלך השנים והושפעו מגורמים פוליטיים, חברתיים וכלכליים. כיום מטרתו של בית הספר לשמש כבית חינוך לתלמידים, להקנות כלים לרכישת ידע והתנהגות. לפיכך, הצוות המקצועי של בית הספר צריך להוביל תהליך של מעורבות חינוכית בכל רמות הביצוע בקרב ההורים למען שיפור הישגיו הלימודיים של הילד ולמען הקניית הרגלים. כאשר ההורים מעורבים בחינוך הילדים בבית תוך כדי עבודה מקושרת עם בית הספר, ילדיהם מצליחים יותר בבית הספר. ולהפך כשההורים מעורבים גם בבית הספר, ילדיהם מצליחים היטב גם מחוץ לו.

במדינת ישראל במערכת החינוך על-פי הנתונים הישגי התלמידים בחינוך היהודי גבוהים יותר מהישגיהם של תלמידים בחינוך הערבי. המצב הזה תלוי במונחים של זמינות ואיכות, כגון מחסור בבתי-ספר ובחדרי כיתות, אך גם במבנה השמרני של המשפחה ומעורבות הורים בחיי ילדיהם בית הספר.

יחד עם זאת ממצאי המחקר לא תמכו בידע המחקרי הקיים בתחום. ראשית נראה כי בניגוד לממצאי הספרות לפיהם מעורבות הורים ערבים בחינוך ילדיהם היא נמוכה בהשוואה ליהודים (אבו-עסבה, 1997), במחקר נמצא כי במרבית מדדי המעורבות ההורים הערבים היו מעורבים יותר בהשוואה להורים יהודים.

הממצא השני הוא כי מעורבות הורים לא הובילה להשפעה חיובית על הישגי התלמידים, וזאת בניגוד לידע המחקרי בתחום שמצא כי קיים מתאם חיובי בין מעורבות הורים להישגי התלמידים (לדוגמא מנדל-לוי, 2007). היעדר מתאם במחקר זה יכול לנבוע ממספר מגבלות וכשלים שהיו במחקר. ראשית המדגם לא היה מייצג מבחינת כמות הנבדקים הערבים מול היהודים. במחקר השתתפו 16 נבדקים ערבים מול 42 יהודים. המדגם לא היה מספיק גדול ובנוסף יכול להיות שלא הכיל מספיק ייצוג לאוכלוסייה הערבית. בחלק מההגרסיות הקשרים יצאו חיוביים אולם לא מספיק מובהקים, יכול להיות שהגדלת המדגם הייתה מובילה לשיפור במובהקות התוצאות. יכול להיות שגם דגימה ייצוגית יותר (מבחינת איזורים בארץ וכדומה) הייתה נותנת תוצאות מובהקות יותר.

מגבלה נוספת אפשרית מתייחסת להתבססות לגבי נתונים של הישגי התלמידים ומידת מעורבות ההורים על דיווח עצמי בלבד של ההורים. יכול להיות שהיה נכון יותר לקחת מדדים אובייקטיביים בייחוד לגבי הישגי התלמידים, כגון ציונים והערכות מורים. אולי הדיווח העצמי של ההורים היה מוטה בחלקו ולכן הוביל לתוצאות אלו.

בעקבות זאת להלן מספר המלצות למחקרי המשך הכוללים:

- דגימה מייצגת ורחבה יותר. להגדיל את המדגם במקביל להגדלת מידת הייצוגיות של המדגם, למשל בהקשר הגיאוגרפי, הדתי וכדומה.
- בנוסף על דיווח עצמי התבססות גם על מדדי אובייקטיביים כגון ציונים, הערכות מורים וכדומה.
- הרחבת הבדיקה לאוכלוסיות נוספות בחברה הישראלית.

6. סיכום

במחקר זה נבחנה ההשפעה של מעורבות הורים על הישגי התלמידים בהתייחס להבדלים בין מעורבות הורית של הורים ערבים מול הורים יהודים. לצורך כך שיערנו 3 השערות מחקר:

- קיים קשר בין מעורבות ההורים לבין הישגי התלמיד. - השערה זו לא נתמכה בנתוני המחקר. נבדקו מספר מדדי מעורבות של הורים. בחלק מהגרסיות יצאו קשרים חיוביים כפי ששיערנו אבל לא מובהקים ולכן, בניגוד לממצאי המחקר שמראים על קשר בין מעורבות הורית להישגי התלמידים, לא נמצאה תמיכה להשערה זו.
- קיימים הבדלים במידת המעורבות של הורים ערבים מול הורים יהודים. נמצא כי הורים ערבים היו מעורבים יותר (במספר מדדים) בהשוואה להורים יהודים. גם ממצא זה שונה מהספרות שם מדווחת רמה נמוכה יותר של מעורבות הורים ערבים בהשוואה למעורבות של הורים יהודים.
- קיימים הבדל בהשפעת המעורבות של הורים ערבים מול יהודים על הישגי התלמידים – השערה זו לא נבדקה כי לא נמצא קשר כללי בין מעורבות הורית לבין הישגי התלמידים.

7. ביבליוגרפיה

- אפשטיין, א' (2002). "תפקידים בבית-ספר העובד על-פי סטנדרטים". ירחון לקידום מנהיגות, מקצועיות, מקצוענות ומצוינות במנהל הבית-ספרי בחינוך היסודי.
- בר, ת' (2006). **מעורבות הורים בחינוך ילדיהם**. תל אביב: מכון מופ"ת.
- גרינבאום, ז"צ' ופריד ד' (2011) **קשרי משפחה- מסגרת חינוך בגיל הרך (גן-ג')**: תמונת מצב והמלצות. ירושלים: היוזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.
- דיין, א' (2015). "לחבר את ההורים לבתי הספר: דוח היוזמה למחקר יישומי בחינוך באקדמיה למדעים. **הד חינוך**, צ' (1), 24-26.
- וינקלר, ר' (1996). "מעורבות הורים בבתי הספר" **הגיגי גבעה: שנתון המכללה הדתית לחינוך גבעת וושינגטון**, 5, 81-91.
- זחאלקה, ע. (2007). בין מסורתיות לפתיחות. פנים הסתדרות המורים בישראל – הקרן לקידום מקצועי.
- חוזר מנכ"ל תשס"ב/4, ט"ז כסליו תשס"ב, 1 בדצמבר 2001.
- לבנדה, א' (2009). "מעורבות הורים בבית הספר העל יסודיים: בדיקת מודל של השפעת התפיסות של תפקיד הורי, מסוגלות עצמית, הזמנה למעורבות מצד בית הספר, מצד המחנכות ומצד הילד ומשאבי זמן, כוח וידע ויכולת של ההורים" (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור בפילוסופיה). ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- מי- עמי, נ' (2003). "מסמך רקע לדיון בנושא: הישגים לימודיים במגזר הערבי" **הכנסת מרכז מחקר ומידע**.
- מנדל-לוי, נ' (עורכת). (2007). **מעורבות הורים בחיי האקדמיים של ילדיהם: איך, מי ומדוע**. ירושלים: מכון אבני ראשה.
- נוי, ב' (1999). "בית הספר, בית ההורים והיחסים ביניהם". בתוך: א' פלד (עורך). **יובל למערכת החינוך חלק שני**. תל אביב: משרד הביטחון.

סאעד, מ' (2012). "תפקיד ההורים בחינוך ילדיהם בעולם הערבי והאסלאמי", מתוך בטאון רשת אורט- "עיונים".

על, ד' (2013). **מעורבות הורים בחינוך בגיל הרך**- מכללה לחינוך ע"ש דוד ילין, ירושלים-אוניברסיטה עברית, ב" ס לעבודה סוציאלית הגיל הרך, 1: 27-1.

פישר, י' (2010). אפשר גם אחרת- סיפורי הצלחה של שותפויות הורים בבית הספר. תל אביב: מכון מופ"ת.

פסטרנק, ר' (2003). **פרקים בסוציולוגיה של החינוך**. כרך ג', תל אביב, רמת אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

פרידמן, י' (2011). " יחסי בית-ספר- הורים בישראל " **עיונים במנהל ובארגון החינוך**, -237: 32: 267.

פרידמן, י' ופישר י' (2002) "הזדהות וערות: יסודות במעורבות ההוריים בעבודת בית הספר". **עיונים במנהל ובארגון החינוך**, 10-4.

פרנקנשטיין, ק. (1997) בית-ספר ללא הורים, כנות ושוויון. תל אביב: ספריית פועלים. רובנישטיין, ר. (2011). התחנה הראשונה במסע אל העברית, פנים הקרן לקידום מקצועי, 54, מהדורה מקוונת.

שכטמן, צ' ובושיאן, ע' (עורכים). (2015). בין הורים למורים בחינוך העל-יסודי, היוזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

Alasuutari, M. (2010). Striving at partnership: Parent-practitioner relationship in

Finnish early educators`talk. European Early Childhood Education Research

Journa l, 18(2),149-161.

Bauch, P.A. (1993). Improving education for minority adolescents: Towards an

ecological perspective on school choice and parent involvement. In N.F.

Chavkin (Ed.), *Families and schools in a pluralistic society*, State University of

New York Press, Albany (pp. 122 – 146).

Bauch, P.A. (2001). School-community partnership in rural schools: Leadership,

renewal and sense of place. *Peabody Journal of Education*, 76, 204 –221.

Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human

Development research perspectives. *Developmental Psychology*, 22, 723-742.

Hickman C.W., Greenwood G.E. & Miller M.D. (1995). High school parent

involvement: Relationships with achievement, grade level, SES, and

gender, *Journal of Research and Development in Education*, 28, pp. 125-134

Shpancer, N. (2002). The home-daycare link: Mapping children's new world.

order. *Early Childhood Research Quarterly*, 17(3), 374-392.

8. נספח- סקר מעורבות ההורים

אף פעם 1	פעם-פעמיים בשנה 2	פעם בשליש לפחות 3	פעם בחודש לפחות 4	פעם בשבוע לפחות 5	1. באיזו תכיפות את/ה מגיע/ה לבית הספר במסגרת פעילותך הבית-ספרית או הכיתתית?
בכלל לא 1	במידה מועטה 2	במידה בינונית 3	במידה רבה 4	במידה רבה מאוד 5	2. באיזו מידה את/ה מעורב בכיתה ו/או בבית הספר בו לומד ילדך/תך?
בכלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	3. באיזו מידה את/ה מעורב בקהילה?

חלק א' - מעורבות ההורים כללית

חלק ב' - מעורבות ההורים בחינוך ילדם

לפניך פעולות שונות שהורים מבצעים במסגרת תפקידם כמחנכי ילדיהם. נא דרג את המידה בה

אתה מבצע פעולות אלו למען חינוך ילדך, לפי המפתח הבא:

1- בכלל לא ; 2- לעתים רחוקות ; 3- לפעמים ; 4- לעתים קרובות ; 5- תמיד

הפעולה	תמיד	לעתים קרובות	לפעמים	לעתים רחוקות	בכלל לא
	5	4	3	2	1
1. משתתף/ת באירועים בית ספריים.					
2. משתתף/ת בטקס קהילתי, על פי בקשת המארגן					
3. משוחח/ת עם ילדי על ענייני היום: אירועים, מקומות (כמו בית ספר) ואנשים.					
4. עוזר/ת מיזמתי לשינוי פני הכיתה(כמו: תפירת וילונות).					
5. חותם/ת על עצומות העוסקות בחינוך במסגרת הקהילה, כמו					

					פתיחת אזורי רישום לבתי ספר וגנים.
					6. משיבה לשאלות סקרים וממלא שאלונים המופנים אלי על ידי העירייה והמועצה בנושאים שונים.
					7. מיידע/ת את ילדי על מקורות עזר להכנת שעורי הבית שלו.
					8. משחק/ת עם ילדי במשחקים בפרט במשחקי חשיבה.
					9. מתנדב/ת לארגן פעילויות לכיתה אחרי שעות הלימודים.
					10. רוכש/ת שירותיהם של מורים פרטיים על פי בקשת הילד ו/או בית הספר.
					11. משתתף/ת בכיתה ילדי באסיפת הורים העוסקים בחומר הלימודים.
					12. תורם/ת לארגון אירועים קהילתיים, לפי בקשת המארגנים.
					13. מסייע/ת בצביעה ובקישוט בית הספר ו/או בהשגת ציוד אור-קולי.
					14. מספר/ת למחנכת על הישגיו של ילדי בפעילויות מחוץ לבית הספר(כמו : ספורט, מוסיקה, אומנות ועוד).
					15. מלמ/ת בהתנדבות תלמידים הזקוקים לעזרה בלימודים (חוץ מילדי).
					16. מיידע/ת את המחנך על קשיים של הילד בלמידה בבית (כמו הכנת שיעורי בית או חרדות לקראת בחינות).
					17. לוקח/ת חלק באחת הוועדות של בית הספר או הכיתה (למעט ועד הורים).
					18. דואג/ת כי ילדי ילך לישון בזמן.
					19. שומר/ת על קשר עם המורים באמצעות מכתבים, טלפונים או ביקורים.
					20. משתתף/ת ביוזמתי בוועדה קהילתית (כמו ועדת תרבות, ארגון עזרה לזקקים וכו'....).
					21. רושם/ת את ילדי לחוג העשרה, לפי רצונו.
					22. שומר/ת במסיבות כיתתיות בהתנדבות, לבקשת המורה ו/או המארגנים.
					23. מאפשר/ת לילדי לפתח את כישוריו.
					24. עוזר/ת ליצור קשר עם העירייה/ המועצה המקומית ו/או עם ארגונים עסקיים אחרים לטובת בית הספר.
					25. מוודא/ת כי ילדי אכל במהלך היום.
					26. עורך/ת מסיבת יום הולדת לילדי לבקשתו.
					27. מלווה טיולים ומסעות, לפי בקשת המחנכת.
					28. צופה בתכניות טלוויזיה עמו.
					29. מייעץ/ת בבחירת הצגות ומופיעים תרבותיים לבית הספר בשיתוף מועצת תלמידים.
					30. שותף בכתיבת מדיניות בית ספרית.

					31. לומד/ת עם ילדי לבחינות.
					32. מתעניין/ת במועדי הבחינות של ילדי.
					33. קורא/ת את דפי המידע הנשלחים מבית הספר.
					34. מעודד/ת את ילדי לקרוא.
					35. שומע/ת הרצאות המוזמנות על ידי בית הספר.
					36. מבקר/ת עם ילדי במוזיאון.
					37. מבקר/ת בכיתתו של ילדי.
					38. ממלא/ת שאלונים שבית הספר שולח להורים.
					39. מבקר/ת עם ילדי בספרייה.
					40. עוזר/ת לילדי בהכנת שיעורי בית, לפי בקשתו.
					41. מתעניין/ת מהי תוכנית הלימודים לפיה לומד ילדי.
					42. עוזר/ת לגבש תוכניות לימודים בית ספריות.
					43. מלמד/ת את ילדי לעבוד על המחשב, לפי דרישתו.
					44. תורם/ת את הידע המקצועי שלי למען בית הספר.
					45. מתנדב/ת בארגון אירועים בית ספריים.
					46. קורא/ת עיתונות מקומית.
					47. משתתף/ת בקורסים להעשרה המתקיימים בבית הספר.
					48. מארח/ת את חברי ילדי, לפי בקשתו.
					49. מביע/ת דעתי בפורמים שונים (קבוצות דיון) בביה"ס.
					50. אופה עוגה לכיתה, לפי בקשת המורה.
					51. יוזם/ת פעילות קהילתית.
					52. יוצר/ת קשר עם מחנך הכיתה.
					53. נוכח/ת באסיפת הורים.
					54. לוקח/ת חלק בגיבוש פעילות חיוכית-קהילתית.
					55. משתתף/ת ביום הורים.
					56. קורא/ת דפי מידע מקומיים המופצים לתושבים.

חלק ג'-הישגים

נא סמן המתאים לתיאור הישגיו של ילדך בבית הספר, אנא התייחס בתשובתך לילדך אשר הביא שאלון זה.

המקצוע	מצטיין	טוב	בנוני	חלש	נכשל
	ציון 10-9	ציון 8	ציון 7	ציון 6	ציון 5 ומטה
	5	4	3	2	
חשבון/מתמטיקה					
אנגלית					
עברית					
היסטוריה					
מדע					
תנ"ך					

כיצד היית מגדיר את הצלחת ילדל בלימודים באופן כללי? - שאלה הפוכה

1. תלמיד מצטיין (5) 2. תלמיד טוב (4) 3. תלמיד בינוני (3) 4. תלמיד חלש (2) 5. תלמיד חלש מאוד (1)

חלק ד' נתוני רקע

1. האם את/ה חבר/ה השנה בוועד הורים כיתתי של אחד מילדיך 1. כן 2. לא
2. האם בעבר היית חבר/ה בוועד הורים כיתתי של אחד מילדיך? 1. כן 2. לא
3. מין ההורה המשיב: 1. אבא 2. אמא
4. מין הילד שהביא את השאלון 1. בן 2. בת
5. גיל ההורה המשיב: -----
6. גיל הילד שהביא את השאלון: -----
7. הילד לומד בכיתה: -----
8. השכלת האב: 1. יסודית 2. על יסודית 3. מקצועית 4. אקדמי (תואר ראשון ומעלה).
9. השכלת האם: 1. יסודית 2. על יסודית 3. מקצועית 4. אקדמי (תואר ראשון ומעלה).
10. מקצוע האב: -----
11. מקצוע האם: -----
12. האם האב עובד: 1. כן 2. לא
13. האם האם עובדת: 1. כן 2. לא
14. מצב משפחתי של ההורה המשיב: 1. רווק/ה 2. נשוי/ה 3. גרוש/ה 4. אלמן/ה
15. מספר ילדים במשפחה: 1. ילד אחד 2. שני ילדים 3. שלושה ילדים 4. ארבעה ילדים 5. חמישה ילדים ויותר.
16. מקומו של הילד שהביא את השאלון בין הילדים בבית: 1. בכור/ה 2. הצעיר ביותר 3. אמצעי.
17. מצב כלכלי: 5 מצוין 4 3 בינוני 2 1 גרוע.

עבודת סמינריון לדוגמא